

ТРУДОВОЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

УДК 349.22

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ СУДДІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Лілія МЕЖЕВСЬКА,

здобувач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

In the article the state of scientific development problems regulating of the service and employment relationships involving judges. The author of the urgency study on removal from office of judges according to the Law of Ukraine "On the Judicial System and Status of Judges", which gets 30 September 2016. Established reason the removal of judges. The characteristic changes associated with the creation of the High Council of Justice of Ukraine. Analyzes case law, which complained was the legality of the removal of judges by the decision of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine. The features of legal regulation of dismissal from work on the grounds specified draft Labour Code of Ukraine.

Key words: removal, position, service and labor relations, status, judge.

АНОТАЦІЯ

У статті визначено стан наукової розробки проблеми регулювання службово-трудових правовідносин за участі суддів. Автором обґрунтовано актуальність дослідження проблеми відсторонення від посади суддів за Законом України «Про статус суддів та судоустрій», який набуває чинності 30 вересня 2016 року. Встановлено підстави відсторонення від посади суддів. Охарактеризовано зміни, що пов'язані зі створенням Вищої ради правосуддя України. Проаналізовано матеріали судової практики, де предметом оскарження стала правомірність відсторонення від посади суддів за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Вивчено особливості правового регулювання відсторонення від роботи на засадах, визначених проектом Трудового кодексу України.

Ключові слова: відсторонення, посада, службово-трудові правовідносини, статус, суддя.

Постановка проблеми. Порядок відсторонення від роботи працівників правоохоронних та судових органів обумовлений сутністю такого виду діяльності. Питання правового регулювання службово-трудових відносин за участю працівників судових та правоохоронних органів неодноразово були предметом наукових досліджень. Виділяються наукові підходи щодо доцільності розмежування державної служби на дві категорії: мілітаризовану і цивільну (М.І. Іншин [1, с. 10–11], О.В. Петришин [2, с. 142] та ін.). М.І. Іншин, виділяючи особливості мілітаризованої державної служби, підкреслює, що вона «будується здебільшого на авторитарному різновиді відносин між керівниками та підлеглими» [1, с. 10–11].

Актуальність теми. Вивчення окремих проблем правової регламентації проходження державної служби торкалися провідні вчені в галузі адміністративного права, а також представники теорії права, державного управління, а саме В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, О.Ф. Андрійко, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, В.М. Горшенєва, В.К. Гіжевський, С.Д. Дубенко, В.В. Зуй, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, Т.О. Коломєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, О.В. Кузьменко, В.Я. Малиновський, М.І. Матузов, С.Г. Стеценко, О.І. Остапенко, Н.П. Матюхіна, Н.Р. Нижник, О.Ф. Скакун, І.М. Пахомов, П.М. Рабинович, М.М. Тищенко. Однак проблема відсторонення від посади суддів не висвітлювалась, що й визначило мету нашого дослідження.

Отже, **метою статті** є встановлення підстав відсторонення від посади суддів, характеристика змін, що пов'язані зі створенням Вищої ради правосуддя України, аналіз матеріалів судової практики, де предметом оскарження стала правомірність відсторонення від посади суддів за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, вивчення осо-

бливостей правового регулювання відсторонення від роботи на засадах, визначених проектом Трудового кодексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавством України передбачається спеціальний порядок відсторонення від посади судді. Трудовий обов'язок судді – розгляд судових справ – конкретизується у кожному окремому випадку. Завершення розгляду певної справи і прийняття відповідного рішення по ній не означає припинення трудових відносин, тому що цим не вичерпується зміст виконання трудової функції судді. Визначення функції відбувається у загальному вигляді і конкретизується на практиці застосуванням до певних суб'єктів, об'єктів тощо. Статтею 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що під час здійснення правосуддя судді зобов'язані дотримуватися Конституції та законів України, забезпечувати повний, всебічний та об'єктивний розгляд судових справ з дотриманням встановлених законом строків [3].

Статус судді відноситься до спеціального статусу особи і визначає особливості правового положення особи у зв'язку із займаною посадою і відповідною службовою діяльністю від імені держави. Поряд із загальними особливостями трудової правосуб'єктності трудова правосуб'єктність судді має свої особливості, обумовлені специфікою правового статусу цієї категорії осіб, що виходять насамперед з його дуальності. Здійснюючи діяльність від імені держави на виконання завдань і функцій держави, суддя є працівником певного органу держави; поєднання загального статусу особи, статусу державного службовця, посадової особи, працівника вимагає з'ясування меж дії кожного, їх взаємного впливу в аспекті особливостей реалізації певних прав та обов'язків, встановлення додаткових вимог, пільг, привілеїв, обмежень чи заборон.

Статтею 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено загальні засади забезпечення реалізації принципу недоторканності суддів [3]. Зокрема, встановлюється, що «суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи». Принцип недоторканності судді полягає у встановленні заборони доставлення судді примусово до будь-якого органу чи установи, крім суду.

Частиною 4 статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що суддя може бути відсторонений від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя [3].

Станом на вересень 2016 року діє Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що встановлює порядок відсторонення від посади судді. Згідно з пунктами 15.3–15.14 Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України повідомлення судді, щодо якого має розглядатися питання про відсторонення від посади, та Генерального прокурора України про дату, час і місце засідання Комісії із зазначеного питання покладається на Голову комісії [4]. Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України зобов'язаний оприлюднити цю інформацію на офіційному веб-сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Під час вирішення питання про відсторонення судді від посади присутність на засіданні Комісії Генерального прокурора України або уповноваженої ним особи є обов'язковою. Неявка на засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України судді, який був належним чином повідомлений про дату, час та місце засідання, не перешкоджає розгляду Комісією питання про відсторонення його від посади.

Під час розгляду клопотання про відсторонення судді від посади Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право заслухати будь-яку особу чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення судді від посади. Вирішуючи питання про відсторонення судді від посади, Комісія враховує:

– мотиви, наведені в клопотанні Генерального прокурора України;

– правову підставу для відсторонення судді від посади;

– наслідки відсторонення судді від посади для інших осіб.

За результатами розгляду питання про відсторонення судді від посади Комісія ухвалює відповідне рішення, копія якого направляється Генеральному прокурору України. У разі прийняття Комісією рішення про задоволення клопотання Генерального прокурора України і відсторонення судді від посади копія рішення направляється також:

– судді, якого відсторонено від посади;

– голові суду, в якому посідає штатну суддівську посаду відсторонений від посади суддя;

– Державній судовій адміністрації України.

Суддя вважається відстороненим від посади з дня прийняття Комісією рішення про його відсторонення від посади на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України й на строк, зазначений у рішенні, який не може становити більше двох місяців.

При цьому в клопотанні Генерального прокурора України мають міститися обґрунтовані докази того, що, якщо суддю не відсторонити від посади, він (вона) своїми діями будуть заважати проведенню досудового провадження.

Зокрема, у справі № 800/123/15 Постановою Колегії Вищого адміністративного суду України від 27 липня 2015 року визнано протиправним рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про задоволення клопотан-

ня Генерального прокурора України щодо відсторонення від посади судді Печерського районного суду м. Києва. Підставами визнання неправомірності рішення стало те, що відповідач (Вища кваліфікаційна комісія суддів України) не повною мірою використав свої повноваження щодо встановлення вірогідності настання певних ризиків для слідства та не вимагав від представників прокуратури детального обґрунтування кожного із них, а також відповідач не перевіряв обґрунтованість всіх підстав, за яких було порушено питання про застосування такого заходу, як відсторонення судді від посади. Тому, виходячи з усталеної практики Європейського суду з прав людини стосовно вмотивованості рішень органів з вирішення спорів або судових рішень, керуючись тим, що орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівиши обґрунтування своїх рішень, вчинити всіх заходів, щоб всі суб'єкти спору були «почуті» [5]. Колегія Вищого адміністративного суду України винесла постанову про скасування Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 10 березня 2015 року № 11/вп-15 про відсторонення судді Печерського районного суду м. Києва [6].

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що відсторонення судді від посади здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (а з 1 жовтня 2016 року – вже Вищою радою правосуддя України) на строк не більше двох місяців. Продовження строку відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в тому ж порядку на строк не більше одного місяця. Клопотання про продовження строку такого відсторонення судді від посади подається не пізніше п'ятнадцяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом. Суддя на час відсторонення від посади позбавляється права на отримання доплат до посадового окладу судді [3].

Згідно з пунктом 15.10 Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України строк відсторонення від посади судді може бути продовжено на підставі відповідного вмотивованого клопотання Генерального прокурора України про продовження цього строку. Строк продовження відсторонення судді не може становити більше одного місяця. Клопотання про продовження строку відсторонення судді від посади подається не пізніше п'ятнадцяти днів до закінчення строку, на який суддю було відсторонено. Вимоги до клопотання про продовження строку відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності встановлюються процесуальним законом [4]. У разі прийняття Комісією рішення про задоволення клопотання Генерального прокурора України про продовження строку відсторонення судді від посади суддя вважається відстороненим від посади з дня прийняття Комісією рішення про відсторонення його від посади на строк, зазначений у рішенні про продовження строку відсторонення від посади. Відсторонення судді від посади може бути скасоване Комісією до закінчення строку відсторонення за вмотивованим клопотанням Генерального прокурора України або судді, якого було відсторонено від посади, якщо в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба (пункт 15.14 Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів) [4].

Крім того, рішення про призупинення повноважень судді може ухвалити кваліфікаційна комісія суддів у разі порушення щодо судді дисциплінарної справи у зв'язку з порушенням суддею вимог статті 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому ор-

гані державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом; поєднання суддівської діяльності з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входження до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; приналежність до політичної партії чи професійної спілки; виявлення прихильності до них, в тому числі участь у політичних акціях, мітингах, страйках) [3].

Під час ухвалення рішення про відсторонення судді від посади Вища кваліфікаційна комісія має встановити ряд обставин: 1) чи є можливість у судді перешкоджати кримінальному чи адміністративному провадженню; 2) чи не перебуває суддя у службовому відраженні; 3) чи не перебуває суддя у щорічній основній чи у додатковій відпустці; 4) чи є на час кримінального чи адміністративного провадження суддя суб'єктом владних повноважень та виконує судову функцію держави. Зокрема, досягнення суддею 65-річного віку означає втрату можливостей для кар'єрного зросту і є безумовною підставою для відставки судді (стаття 102 Закону України «Про судоустрій та статус суддів») [3].

Власне відсутність сукупності перелічених фактів і стало підставою для визнання неправомірним Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України «Про відсторонення судді Комсомольського міського суду Полтавської області Таранкової Ірини Михайлівни від посади» від 19 травня 2015 року № 32/вп-15. В ході судового розгляду справи № 800/288/15 колегією Вищого адміністративного суду України встановлено, що суддя Комсомольського міського суду Полтавської області Таранкова Ірина Михайлівна була відсторонена від посади, перебуваючи у щорічній основній відпустці, при цьому вона вже досягла 65-річного віку і не могла справляти правосуддя. Крім того, було встановлено, що оригінал справи про адміністративне правопорушення № 534/94/14-п за статтею 122-2 КУАП відносно судді Комсомольського міського суду Полтавської області Таранкової Ірини Михайлівни був вилучений 26 лютого 2015 року органом досудового розслідування з Комсомольського міського суду Полтавської області та долучений до матеріалів кримінального провадження, що унеможливило доступ судді І.М. Таранкової до матеріалів цієї справи. З Комсомольського міського суду на досудовому розслідуванні були також вилучені та долучені до матеріалів кримінального провадження відповідні сторінки Контрольного журналу судових справ і матеріалів, переданих судді І.М. Таранковій за 2014 рік, Журналу обліку постанов суду за період з 1 січня 2013 року, а отже, цим фактично виключена можливість знищення чи підроблення документів, які мають суттєве значення для розслідування. Тому немає підстав вважати, що, перебуваючи на посаді, суддя І.М. Таранкова зможе перешкоджати адміністративному провадженню [6; 7].

Стаття 90 проекту Трудового кодексу України передбачає правило, згідно з яким, якщо працівника, відстороненого від роботи, не було звільнено з роботи відповідно до закону, він має право бути допущеним до роботи після того, як відпадуть підстави, з якими пов'язувалося відсторонення від роботи [8]. Як бачимо, у цьому випадку встановлений певний виняток з правила – при відпаданні підстав відсторонення працівник допускається до роботи. Винятком є лише випадок, коли обставини, з якими пов'язувалося відсторонення працівника від роботи, стають причиною звільнення працівника за відповідною підставою. Вбача-

ється, що обставини, з якими пов'язувалося відсторонення працівника від роботи, можуть бути причиною не тільки звільнення, але й переведення на іншу роботу. При цьому слід відзначити, що такі звільнення й переведення на іншу роботу не є правовим наслідком відсторонення від роботи. Вони є наслідком тих обставин, що стали підставою для відсторонення працівника від роботи. Це ж стосується й накладення роботодавцем на працівника дисциплінарних стягнень у разі появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмови або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони тощо, оскільки само собою відсторонення від роботи не є заходом дисциплінарного стягнення відповідно до статті 147 Кодексу законів про працю України [9].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що фактично в процедурі відсторонення від посади з набуття чинності Закону України «Про статус суддів та судоустрій» з 30 вересня 2016 року змінилися лише суб'єкти застосування законодавства – Вищу кваліфікаційну комісію суддів України замінить Вища рада правосуддя України. Втім, наскільки буде оптимізовано діяльність останньої, порівняно з раніше наявним контролюючим органом, покаже час, однак поки що варто констатувати факт, що відбудеться заміна одного колегіального органу на інший колегіальний орган при збереженні суб'єктивного фактору наявності корумпованих зв'язків та ризиків.

Список використаної літератури:

1. Іншин М.І. Проблеми правового регулювання праці державних службовців : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / М.І. Іншин. – Х., 2005. – 452 с.
2. Петришин А.В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ : [монография] / А.В. Петришин. – Х. : Факт, 1998 – 168 с.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56. – Ст. 1935.
4. Регламент Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 8 червня 2011 року № 1802/зп-11 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/regl08.pdf>.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Руйс Торіха проти Іспанії» : Заява від 23 листопада 1994 року № 18390/91.
6. Справа № 800/123/15 : Постанова Вищого адміністративного суду України від 27 липня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/47786451>.
7. Справа № 800/288/15 : Постанова Вищого адміністративного суду України від 21 вересня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52522656>.
8. Про прийняття за основу проекту Трудового кодексу України : Постанова Верховної Ради України від 5 листопада 2015 року № 760-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/760-19>.
9. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року / Верховна Рада УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50. – Додаток.